

مقدمه

فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی تأثیر بسیار زیادی بر شیوهٔ ذخیره و بازیابی اطلاعات و نیز ارتباطات بین انسان‌ها بر جا گذاشته‌اند. گسترش اینترنت و شبکه‌های رایانه‌ای گسترده، دامنهٔ خدمات اطلاعاتی و ارتباطی را به سراسر جهان کشانده و افق‌های جدیدی پیش روی متخصصان اطلاعات قرار داده است. به همین علت، کارکنان کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی نیازمند کسب دانش در مورد فضای مجازی و چگونگی انتقال اطلاعات در این محیط‌اند. کتاب حاضر در قالب متنی درسی برای دانشجویان رشتهٔ علم اطلاعات و دانش‌شناسی در مقطع کارشناسی نوشته شده است و هدف آن، ارائهٔ تصویری ساده ولی جامع از شبکهٔ جهانی وب و فناوری‌های مختلف موجود در این محیط است. بر همین اساس، تنوع مطالب به گونه‌ای است که گسترهٔ بزرگی از فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی موجود در وب در حد ظرفیت یک کتاب درسی در آن ارائه شده‌اند.

این کتاب در ده فصل نوشته شده است. در فصل اول کتاب رویکردی عمومی و تاریخی به اطلاعات و ارتباطات است و روند تحولات صورت گرفته در فناوری اطلاعات به ویژه از ابداع رایانه تا پیدایش وب دنبال می‌شود. درک مسیر تاریخی تحولات رایانه، رشد شبکه‌های رایانه‌ای و پیدایش اینترنت به درک بهتر جایگاه وب و نظام‌های اطلاع‌رسانی امروزی کمک می‌کند.

در فصل دوم، ضمن مرور ساختار فیزیکی و عملیاتی اینترنت، چگونگی ارتباط بین رایانه‌ها در اینترنت تشریح شده است. پروتکل‌های اساسی اینترنت، شبکه‌های زیرساختی، توزیع کنندگان و خدمات اطلاعاتی قابل ارائه در اینترنت در این فصل بررسی شده‌اند.

در سومین فصل کتاب وب و عناصر اصلی سازندهٔ آن معرفی می‌شود. وب‌سایت‌ها و معماری اطلاعات در آن‌ها همراه با توصیفاتی دربارهٔ صفحات وب و خصوصیات آن‌ها در این فصل بررسی شده‌اند. ویژگی فرامتنی و ساختار فرایوندها در این فصل توصیف شده و موارد دیگری مانند دامنه‌های اینترنتی و پروتکل‌های اینترنتی در ادامه مورد بحث قرار گرفته‌اند.

دو فصل بعدی کتاب به فناوری‌های توسعه وب اختصاص دارد. در فصل چهارم، زبان HTML و عناصر اصلی سازنده آن معرفی شده‌اند. در ادامه، از سی‌اس‌اس و چگونگی تعیین خصوصیات نمایشی صفحات وب بحث شده است. فصل پنجم نیز به فناوری‌های مکمل طراحی و توسعه وب اختصاص یافته و در آن، بر سه زبان مکمل HTML یعنی XML، جاوااسکریپت و PHP تأکید شده است.

محتوای وب و فناوری‌های ذخیره و اشاعه اطلاعات در وب، موضوعات اصلی فصل ششم کتاب حاضر است. در این فصل به نقش پایگاه‌های اطلاعاتی و کتابخانه‌های دیجیتال به عنوان ابزارهای مدیریت اطلاعات علمی در وب توجه شده است. در ادامه، فناوری‌های مورد استفاده کاربران وب برای ذخیره و اشاعه اطلاعات در وب بررسی شده است که وبلاگ، ویکی و خوراگ وب، نمونه‌هایی از آن‌هاست.

بازیابی اطلاعات در محیط وب و فناوری‌های مربوط به آن، موضوع هفتمین فصل کتاب است. در این فصل، با توصیف تفاوت‌های موتورهای جستجو با پایگاه‌های اطلاعاتی دیگر، انواع موتورهای جستجو مانند جستجوگرهای چندرسانه‌ای، مکانی و ابرجستجوگرها معرفی و بررسی شده است.

فصل هشتم کتاب بر فناوری‌های ارتباطی موجود در وب تمرکز دارد. سرویس‌های ایمیل، تالارهای گفت‌وگو، پیام‌رسان‌ها و شبکه‌های اجتماعی از مهم‌ترین ابزارهای ارتباطی در محیط وب است؛ اما ارتباطات بین فردی و گروهی در این محیط محدود به این رسانه‌ها نیست. سازمان‌دهی و آرشیو اطلاعات در محیط وب، موضوع ارائه شده در فصل نهم کتاب است. در این فصل ضمن معرفی شیوه آرشیو وب‌سایت‌ها در یکی از سایت‌های آرشیوی معروف، روش‌های نوین مشارکت کاربران در سازمان‌دهی اطلاعات در وب بیان می‌شود. بحث در خصوص بوکمارکینگ، تاکسونومی و رده‌بندی مردمی به همراه معرفی نمونه‌هایی از سایت‌های مرتبط، بخش‌های دیگر این فصل است.

دهمین و آخرین فصل از کتاب به ابزارهای رصد اطلاعات و تغییرات در وب و نیز روش‌های ارزیابی وب و محتوای آن اختصاص دارد. شبکه وب محیطی پویا با تغییرات گسترده است، بنابراین مانیتورینگ یا مشاهده تغییرات ایجاد شده در وب، به کاربردی‌تر شدن این محیط کمک می‌کند. در نتیجه، تمرکز مطالب فصل آخر کتاب بر وب‌سایت‌ها و نرم‌افزارهایی است که رصد وب‌سایت‌ها را ممکن می‌کند. همچنین شیوه‌های مطالعه و پژوهش در وب به ویژه وب‌متریکس از دیگر موضوعات این فصل است.

کتاب حاضر براساس سرفصل ارائه شده برای درس «فناوری‌های وب» دوره کارشناسی رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی نوشته شده است. در نگارش کتاب سعی شده که تا حد امکان از مباحث پیچیده و فنی پرهیز شود. به همین دلیل، علاوه بر منبع درس یادشده، این کتاب منبعی عمومی برای دانشجویان سایر رشته‌ها و دیگر افرادی است که به یک منبع مقدماتی برای آشنایی با مباحث مرتبط با وب و فناوری‌های اطلاعاتی نیاز دارند. همچنین فصل‌هایی از کتاب در سایر درس‌های رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی به کار می‌روند. برای نمونه بحث آرشیو وب (فصل نهم) مکملی برای منابع درس «مقدمات آرشیو» دوره کارشناسی است یا فصل دهم، حاوی مطالب مفید برای دانشجویان کارشناسی ارشد علم اطلاعات و علم‌سنجی است. در صورت لزوم، مدرسان گرامی می‌توانند مباحث فصل چهارم و پنجم را در درس «طراحی و مدیریت وب کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی» تدریس کنند.

کتاب حاضر نخستین اثر درسی در خصوص فناوری‌های وب است و علی‌رغم تلاش فراوان برای پوشش کافی موضوعات و ارائه مناسب آن‌ها، بدیهی است که خطاها و کاستی‌هایی در آن وجود داشته باشد. بازخورد خوانندگان گرامی به غنای اثر در ویرایش‌های بعدی کمک می‌کند.

در خاتمه بر خود لازم می‌دانم از مدیریت و کارکنان سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت) به ویژه مدیر محترم گروه تخصصی علم اطلاعات و دانش‌شناسی، آقای دکتر عبدالرضا نوروزی چاکلی، که با سعه صدر پیشنهاد تألیف و انتشار کتاب حاضر را ارائه دادند، تشکر کنم. همچنین از خانم‌ها زهرا محمدی جاهد کارشناس فعلی و لیلا شرف کارشناس پیشین گروه و مژگان امیری پریان برای دقت و حوصله در پیشبرد روند انتشار این اثر سپاس گزارم.